

פיתוח אסטרטגיות חשיבה מסדר גבוה
דגם הוראה: שאילת שאלות - שאלה פורייה (ניסוח בעיה לחקר)
כתיבה: ד"ר צופיה יועד, חנה אדן, ורדה אשכנזי
עריכה לשונית: דרורה ועדיה

תוכן העניינים:

- **מאפייני שאלה פורייה**
- **היערכות המורה והתלמידים לפני ביצוע תהליך ההוראה - למידה בכיתה**
- **מהלך פיתוח אסטרטגיית ניסוח שאלה פורייה (ארבעה שיעורים)**
- **נספחים:**
 - נספח 1: מאפייני שאלה פורייה**
 - נספח 2: משימות לתלמידים**
 - נספח 3: מאמר מעיתון**

מטרות ויעדים

- מטרות – התלמידים ינסחו שאלה פורייה בנושא זכויות האדם והאזרח – הזכות להליך משפטי הוגן.
- קישור למטרות התכנית – "המדריך להוראת מקצוע האזרחות" (עמ' 53 מטרות 5, 6, 9, 10, 11, 12, עמ' 80 מטרה 6).
- הקשר של יחידת הוראה זו ליחידות ההוראה הקודמות: עקרון זכויות האדם והאזרח, וגם המשטר ורשויות השלטון בישראל – הרשות השופטת, זכויות אזרח וזכויות המיעוטים בישראל
- ידע קודם של התלמידים - בתחום המיומנויות - קריאה ביקורתית של טקסט – ניתוח טקסט
מיפוי הטקסט
הבנה של רעיונות מרכזיים
זיהוי עמדות ונימוקים
גילוי הנחות סמויות בטקסט.
- בתחום התוכן : בקיאות בנושא זכויות האדם והאזרח בכלל ובזכות להליך משפטי הוגן בישראל בפרט.
- התוצר הרצוי בתום יחידת ההוראה – ניסוח שאלה פורייה

מאפייני שאלה פורייה¹*

שאלה פתוחה – אין לה תשובה ידועה מראש, אין לה תשובה אחת חד משמעית. יש לה בפועל כמה תשובות ולעתים התשובות אף סותרות זו את זו. שאלה מערערת – מערערת את הנחות היסוד, האמונות הוודאיות של התלמידים, מטילה ספק במובן מאליו, חושפת קונפליקטים. שאלה רלוונטית- יש לה זיקה לחיי הלומדים ולחיי החברה שבה הם חיים. שאלה טעונה – אמוציונאלית - בעלת מטען חווייתי ורגשי, יש לה היבט מוסרי - דילמה. שאלה מעשית – ניתן לעבדה לשאלת מחקר, ניתן לפרקה לתת שאלות, לתלמידים יש מידע נגיש כדי לענות עליה. פתרונה מבוסס על מקורות מידע מתחומים שונים ומוביל להבנה חדשה – להבניית יידע חדש על ידי התלמידים.

היערכות המורה לעשות לקראת תהליך ההוראה בכיתה

- לחלק לתלמידים את דפי המשימות מפורטות.
- לתכנן כיצד להשלים את הפער בין הידע הקיים של התלמידים לבין הידע הנדרש להשגת המטרות.
- להכין את הדין בכיתה להבהרת הדרישות לביצוע המטלות שמטרתן פיתוח אסטרטגית חשיבה מסדר גבוה-שאל תשאלה פורייה

¹ יורם הרפז, חכה פיתיון ודגים, מכון ברנקו וייס לטיפוח חשיבה, ירושלים, 2005

היערכות התלמידים לקראת תהליך הלמידה בכיתה

התלמידים נדרשים

- לקרוא עמ' 147 – 148 , 170 – 172 , 425 – 434 במיוחד עמ' 426 – 429 בספר הלימוד : **להיות אזרחים בישראל מדינה יהודית ודמוקרטית**, ספר אזרחות לתלמידים בחטיבה העליונה בית הספר הכללי והדתי, משרד החינוך , האגף לתוכניות לימודים, ירושלים ה'תש"ס , ולענות על שאלה 1 בעמ' 434.

מהלך פיתוח אסטרטגיית ניסוח שאלה פורייה

פעילות התלמידים	פעילות המורה במהלך השיעור
שיעור 1	שיעור 1-ניסוח שאלות לטקסט נתון
<p>עבודה עצמית</p> <ul style="list-style-type: none"> עיון בדף המשימה (ראו נספח מס' 2 משימה מס'1). כל אחד מהתלמידים קורא את הטקסט נספח 3 קריאה ביקורתית (על פי העקרונות שנלמדו בשיעורים קודמים)) מנתח את הטקסט ומחבר שתי שאלות ומסביר את הקשר בין השאלות לרעיונות המרכזיים/הבעיות/הדילמות שמזמן הטקסט (30 דקות). <p>עבודה בקבוצה</p> <ul style="list-style-type: none"> ממיינים את השאלות לפי קריטריונים שהוחלט עליהם(לדוגמה: מעניין, נוגע לחיים שלי), כותבים תשובה, על 	<ul style="list-style-type: none"> הבהרת מטרת השיעורים הבאים, חשיבות לימוד אסטרטגייה של שאילת שאלה פורייה (נספחים : מס' 2 דפי משימה מס' 1- 3) חלוקת הכיתה לקבוצות-קריאה ביקורתית לניסוח שאלות הקצאת זמן לביצוע המשימות ובמהלך פעילות התלמידים עובר בין הקבוצות בודק את הטקסט של התלמידים בחינת הבנת המושג "קריטריון "

<p>תהליך העבודה, למשל קשיים בחיבור שאלות או בקביעת הקריטריונים . (20 דקות).</p>	
<p align="center">שיעור 2</p>	<p align="center">שיעור 2- בחינה מושכלת של קריטריונים</p>
<p align="center">במליאה</p> <ul style="list-style-type: none"> • דנים בשאלות שחיברו התלמידים בשיעור הקודם, ובוחנים את הקשר שלהן לרעיונות המרכזיים/הבעיות/הדילמות שמזמן הטקסט(15 דקות). <p align="center">עבודה בקבוצה</p> <ul style="list-style-type: none"> • קובעים קריטריונים למיון וממיינים על פיהם את השאלות הפוריות שנמסרו על ידי המורה (10 דקות). • בוחנים כיצד ניתן למזג את שתי מערכות הקריטריונים- (אלו שהוצגו בשיעור ואלו שהועלו בשיעור הקודם) (10 דקות). • מנסחים מאפיינים של שאלה פורייה על פי הצעות התלמידים וכותבים זאת על שקף (10 דקות). 	<ul style="list-style-type: none"> • הנחיית דיון במליאה בשאלות שהתלמידים חברו ובקריטריונים שבחרו. • הבהרת משימת השיעור, קביעת קריטריונים למיון שאלות שחברו בקבוצה. (נספח מס' 2 דף משימה מס' 2) • מציג לתלמידים קריטריונים של שאלות (פוריות) • מיזוג בין קריטריונים אלה לבין הקריטריונים שהעלו התלמידים בשיעור הקודם (שיעור 1). • ניסוח קריטריונים של שאלה פורייה עם התלמידים
<p align="center">שיעור 3</p>	<p align="center">שיעור 3- מיון שאלות (פורייה/לא פורייה)</p>
<p align="center">במליאה</p> <ul style="list-style-type: none"> • התלמידים מבהירים את משמעות הקריטריונים של שאלה 	<ul style="list-style-type: none"> • מחלק לתלמידים מקור מידע את הקריטריונים של שאלה פורייה, כפי שתוארו בספרות

<p>פורייה, כפי שהם מוגדרים בספרות המקצועית שקיבלו מהמורה, משווים אותם בהשוואה לקריטריונים שהם ניסחו קודם לכן (15 דקות).</p> <p>עבודה עצמית</p> <ul style="list-style-type: none"> • בוחרים שתי דוגמאות של שאלות פוריות ושתי דוגמאות של שאלות לא פוריות (מספרי הלימוד שלהם (אזרחות ומקצועות נוספים)) ומנמקים בכתב את קביעתם לגבי כל אחת מהשאלות: שאלה פורייה/לא פורייה (15 דקות). <p>עבודה בקבוצה</p> <ul style="list-style-type: none"> • דנים בנימוקים שנימקו שנמקו לקביעתם ומתקנים במידת הצורך ומעבירים למורה לבדיקה: את המקור ואת התיקון (15 דקות). 	<p>המקצועית. דן עם התלמידים בקריטריונים של שאלה פורייה (נספח מס' 1).</p> <ul style="list-style-type: none"> • מבקש מהתלמידים לבחור ארבע שאלות: מספר אזרחות ומספר נוסף (על פי בחירת התלמידים): שתי שאלות פוריות ושתי שאלות לא פוריות ולנמק את החלטתם לגבי הדוגמאות: שאלה פורייה/לא פורייה. • מנחה את התלמידים בהערכת השאלות על פי הקריטריונים.
<p>שיעור 4</p>	<p>שיעור 4- ניסוח שאלה פורייה</p>
<p>עבודה בקבוצה</p> <ul style="list-style-type: none"> • קוראים את הטקסט קריאה חוזרת, ומנסחים שאלה פורייה, מנמקים בכתב מדוע השאלה היא שאלה פורייה על פי הקריטריונים שלמדו, מסבירים בכתב את הקשר בין השאלה לרעיונות המרכזיים/הבעיות/הדילמות שמזמן הטקסט (25 דקות). 	<ul style="list-style-type: none"> • מנחה את הדיון שבו בוחנים התלמידים את השאלות שניסחו על סמך הטקסט.

<p style="text-align: right;">במליאה</p> <ul style="list-style-type: none"> • כל קבוצה מציגה את השאלה שניסחה מלווה בנימוקים, השאלות יכתבו על הלוח (20 דקות). • התלמידים בוחנים את כל אחת מהשאלות שנכתבו על הלוח על פי הקריטריונים של שאלה פורייה והתכנים שבהם היא דנה ועל פי הרלוונטיות שלה לטקסט (25 דקות). 	
שיעורי בית	שיעורי בית
<ul style="list-style-type: none"> • התלמידים מנסחים שאלה פורייה לטקסט חדש, מנמקים על פי הקריטריונים שנלמדו מדוע השאלה היא שאלה פורייה, מסבירים את הקשר בין השאלה לרעיונות/הבעיות/הדילמות שמוזמן הטקסט (25 דקות). 	<ul style="list-style-type: none"> • מחלק לתלמידים טקסט חדש לקריאה ביקורתית ודורש מהתלמידים לנסח שאלה פורייה.

נספחים

נספח מס' 1

• קריטריונים של שאלה פורייה

שאלה פתוחה – אין לה תשובה ידועה מראש, אין לה תשובה אחת חד-משמעית. יש לה בפועל כמה תשובות ולעתים התשובות אף סותרות זו את זו.

שאלה מערערת – מערערת את הנחות היסוד, האמונות הוודאיות של התלמידים, מטילה ספק במובן מאליו, חושפת קונפליקטים.

שאלה רלוונטית- יש לה זיקה לחיי הלומדים ולחיי החברה שבה הם חיים.

שאלה טעונה – אמוציונאלית - בעלת מטען חווייתי ורגשי, יש לה היבט מוסרי - דילמה.

שאלה מעשית – ניתן לעבדה לשאלת מחקר, ניתן לפרקה לתת שאלות, לתלמידים יש מידע נגיש כדי לענות עליה.

פתרונה מבוסס על מקורות מידע מתחומים שונים ומוביל להבנה חדשה – להבניית יידע חדש על ידי התלמידים.

נספח מס' 2

משימות לתלמידים

חלוקת הכיתה לקבוצות (הקבוצות תהיינה קבועות לכל המשימות)

• דף משימה מספר 1

ענו על השאלות 1-3

עבודה אישית של כל תלמיד בקבוצה

1. קראו קריאה ביקורתית את הטקסט המצורף על פי העקרונות שנלמדו: (מהו הנושא הנדון, מהם הרעיונות המרכזיים של הטקסט, הבחנות בטקסט כמו הבחנה

בין עמדה לעובדה, זיהוי נקודת המבט של הכותב, זיהוי טיעונים בטקסטים אותם מעלה כותב המאמר)

2. חברו שתי שאלות והסבירו את הקשר בין השאלות לרעיונות מרכזיים, בעיות / דילמות הכתובים בטקסט

עבודה בקבוצה

3. קראו את שאלותיכם לפני הקבוצה, החליטו על קריטריונים (לדוגמה: מעניינת, נוגעת לחיים שלי) ומיינו על פיהם את השאלות שחיברתם

4. הסבירו בכתב באילו קשיים נתקלתם בחיבור השאלות ו/או בקביעת הקריטריונים.

• דף משימה מספר 2

ענו על השאלות 1-3

עבודה בקבוצה

1. לפניכם שאלות פוריות, קראו אותן וקבעו להם קריטריונים

א. כיצד חשות, לדעתכם, קבוצות המיעוט החיות בארצות הברית, בבריטניה מבחינת זיקתם למדינה וזיקתם לזהותם הייחודית

כקבוצה ?

- ב. לו הייתם חברים במועצת העם, מה הייתם מוסיפים, גורעים או משנים בהכרזת העצמאות? נמקו את תשובתכם
- ג. האם יהדות ארצות הברית מסייעת לחיזוקה של מדינת ישראל כמדינת לאום יהודית? הסבירו את עמדתכם
- ד. האם לדעתכם יש לקיים משאל-עם בנושא שחרור מחבלים פלשתינאים תמורת שחרור שבויים יהודים? נמקו את תשובתכם
2. מזוגו את שתי מערכות הקריטריונים (האחת מהשיעור הקודם והשנייה משיעור זה) למערכת אחת
3. נסחו על פי הבנתכם קריטריונים של שאלה פורייה וכתבו אותה על שקף.

• דף משימה מספר 3

ענו על השאלות 1-3

עבודה במליאה

לפניכם דף של מאפייני שאלות פוריות כפי שהם מוגדרים בספרות המקצועית

- השוו בין הקריטריונים שניסחתם לשאלה פורייה בשיעור הקודם לקריטריונים המובאים לפניכם שאלה פתוחה – אין לה תשובה ידועה מראש, אין לה תשובה אחת חד משמעית. יש לה בפועל כמה תשובות ולעתים התשובות אף סותרות זו את זו.
- שאלה מערערת – מערערת את הנחות היסוד, האמונות הוודאיות של התלמידים, מטילה ספק במובן מאליו, חושפת קונפליקטים.
- שאלה רלוונטית – יש לה זיקה לחיי הלומדים ולחיי החברה שבה הם חיים.
- שאלה טעונה – אמוציונאלית - בעלת מטען חווייתי ורגשי, יש לה היבט מוסרי - דילמה.
- שאלה מעשית – ניתן לעבדה לשאלת מחקר, ניתן לפרקה לתת שאלות, לתלמידים יש מידע נגיש כדי לענות עליה. פתרונה מבוסס על מקורות מידע מתחומים שונים ומוביל להבנה חדשה – להבניית יידע חדש על ידי התלמידים.

עבודה אישית של כל תלמיד בקבוצה

2. בחרו מספר הלימוד באזרחות שתי דוגמאות של שאלות פוריות ושתי שאלות לא פוריות ונמקו בכתב את החלטתכם לגבי כל אחת מהשאלות: שאלה פורייה / לא פורייה .

עבודה בקבוצה

3. דונו בקבוצה בנימוקים שנימקתם ביחס לדוגמאות שאספתם מספר הלימוד תקנו במידת הצורך והגישו את עבודתכם למורה לבדיקה .

• דף משימה מספר 4

ענו על השאלות 1-5

עבודה בקבוצה

1. קראו שוב את הטקסט ונסחו שאלה פורייה .
2. נמקו מדוע השאלה שניסחתם היא שאלה פורייה על פי המאפיינים לשאלה פורייה שלמדתם .
3. הסבירו את הקשר בין השאלה שניסחתם לרעיונות המרכזיים/ הבעיות / הדילמות שמזמן הטקסט

עבודה במליאה

4. בחרו נציג מכל קבוצה שיציג בפני הכיתה את השאלה שניסחתם וכן את הנימוקים
5. העריכו את כל אחת מהשאלות שנכתבו על הלוח על פי המאפיינים של שאלה פורייה והאם התכנים שלה מתאימים לתחום התוכן הנלמד, בנושא זכויות האדם והאזרח – הזכות להליך משפטי הוגן.

• דף משימה מספר 5

שיעורי בית: ענו על שאלות 1-3 ומסרו את עבודתכם לבדיקה של המורה

1. קראו את הטקסט המצורף.

2. נסחו לו שאלה פורייה ונמקו בעזרת המאפיינים והתכנים מדוע זו

שאלה פורייה

3. הסבירו את הקשר בין השאלה שניסחתם לרעיונות המרכזיים/הבעיות / הדילמות שמזמן הטקסט

הארכת מעצר איננה אירוויזיון – על התוכנית לקיום הדיונים בוועידת וידאו / ד"ר בועז סנג'רו

על-פי הדיווח ב"הארץ" מיום 14.12.06 "נשיאת בית משפט השלום בתל אביב, השופטת עדנה בקנשטיין, יוזמת מהלך מזורז לקיום דיוני הארכת מעצר באמצעות ועידת וידאו – במקום הבאת העציר לאולם בית המשפט...הרקע לדחיפות שבה מקודמת כעת היוזמה החדשה הוא בריחתו של האנס הסדרתי בני סלע מבית משפט השלום...נתונה לה תמיכתה הגורפת של המשטרה." הנה מסתבר שבמקום להפיק לקחים מהבריחה המתקשרת כך שלהבא תשכיל המשטרה לשמור על עצורים ואסירים בזמן הנסיעה לבית-המשפט, יש המעדיפים לשנות באופן יסודי את אופיו של הדיון השיפוטי.

ההצעה החדשה היא רעה מאוד. כידוע לכל העוסקים בנושא, כמות המעצרים המבוצעים במדינת ישראל עולה משנה לשנה וכבר הגיעה ללמעלה מ-50,000 מעצרים בשנה. בניגוד לרושם שמנסים ליצור כפעם בפעם, אין תמיכה אמפירית לטענה בדבר גידול בפשיעה. ברוב המקרים כלל לא מוגש לאחר מכן כתב-אישום. ניסיונו של המחוקק להקטין שלילת חירות סיטונית זו בחוק המעצרים משנת 1996 כשל. המחוקק אומנם הגדיר עילות מעצר מצומצמות יחסית, אך השופטים בהחלטותיהם מגמישים אותן עד כדי שינוי מהותן. למעשה, למרות שלא מודים בכך במפורש, המעצר אינו משמש רק למטרותיו החוקיות, כגון הרחקת מסוכנים, אלא משמש בעיקר ככלי להפעלת לחץ על נחקרים להודות בעבירות המיוחסות להם. זאת בניגוד צורם לכתבו ולרוחו של חוק המעצרים, ותוך התעלמות מהמחקרים הרבים המצביעים על כך שקיימת תופעה של הודאות-שווא, המוליכות גם להרשעות של חפים מפשע, וכי חקירה בתנאי מעצר – ובמיוחד בתנאים המחפירים הקיימים בבתי-המעצר בישראל – מגדילה באופן משמעותי סכנה זו.

נוכח מציאות עגומה זו, לדיון בבית-המשפט בהארכת המעצר חשיבות רבה בהקטנת הסיכון של מעצרי-שווא ושל הודאות לא רצונית הנגבות במעצר. הנחקר בתנאי מעצר מנותק ממשפחתו וממכריו ושרוי בחוסר אונים. המפגש עם השופטת והמפגש עם הסניגור עשויים לחזק

מעט את רוחו. הוידאו נועד לשלול זאת. שופטת הפוגשת את העצור עשויה להגיע למסקנה שחוקריו מפעילים כלפיו אמצעים בלתי-חוקיים. שופטת הפוגשת רק וידאו לא תוכל להתחקות אחר פרטים שכאלה. כשבפני השופטת לא יתייצב אדם אלא תמונת וידאו, האצבע על הקולמוס החורץ מעצר תהיה קלה יותר. יש אפילו משהו משפיל, הפוגע בכבוד האדם, בתחושה שהשופטת כלל לא טורחת לפגוש את האדם לפני שהיא מחליטה על שלילת חירותו. גם הזכות להיוועץ בסניגור – אשר לפי התוכנית המוצעת יהיה נוכח באולם בית-המשפט אך לא לצידו של העצור שאותו הוא אמור לייצג - תאבד את רוב תוכנה בעידן הוידאו.

חשיבות רבה נודעת גם ל"מגרש" שבו מתנהל הדיון. כשהדיון מתנהל בבית-המשפט, לפחות מבחינה צורנית-חזותית-סמלית בולטת האפשרות שהחלטה תהיה לשלח את האדם לחופשי, ועל המשטרה והפרקליטות מוטל הנטל לשכנע את השופטת בנחיצות המעצר ובחוקיותו. כאשר בעידן הוידאו יוותר העצור ב"מגרש" הביתי של המשטרה – בבית-המעצר – נחוש כולנו בכוח האינרציה החזק שירתק את העצור לבית-המעצר והחלטה על הארכת המעצר תיראה מתבקשת מאליה.

יש משהו מקומם בעצם ההנחה שיעיל יותר לערוך את הדיון מבלי להביא את העצור אל בית-המשפט. ראשית, מובלעת כאן ההנחה שמרבית הסיכויים הם שבית-המשפט יאשר (כחותמת גומי?) את המעצר שמבקשת המשטרה. שהרי אילו נדחו מחצית מהבקשות, בוודאי שלא הייתה נותרת אפילו היעילות התעבורתית העלובה שבהימנעות מהסעת העצורים לבית-המשפט. שנית, אם אפשר לשלול את חירותו של אדם מבלי שהשופטת תפגוש אותו ותתרשם ממנו באופן בלתי-אמצעי, מחר אולי ימצאו את הרעיון כה טוב עד כי יוותרו גם על הסעת העצור לדיון במשפטו. אולי גם את חזקת החפות ישנו ביום מן הימים: לא עוד חזקה על אדם שהוא חף מפשע עד שיוכח אחרת, אלא עד שיצולם אחרת. אם אין מוכנים לנהוג בבני-אדם ובחירותם כבשירים באירוויזיון, אין להיסחף בהתלהבות ממשיח-השקר-הוידאו.

ד"ר בועז סנגירו הוא ראש החטיבה למשפט פלילי וקרימינולוגיה במכללה האקדמית למשפטים ברמת-גן.